

ÇOK KÜLTÜRLÜ EĞİTİME İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGILARI*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ferah GÜÇLÜ YILMAZ¹

* Bu çalışmanın bir bölümü 2017 tarihinde düzenlenen VIII. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumunda (EYFOR VIII) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, ANKARA, ferahgucluylmaz7@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1957-3015.

Geliş Tarihi: 21.04.2020 Kabul Tarihi: 04.05.2020

Öz: Bir birey olarak insanın, yaşamının kontrolünü elinde tutmaya devam edebilmesi için, kendi yarattığı kültürel farklılaşmaya ayak uydurması ve genlerindeki en büyük güç olan farklılıklara uyum sağlama (adaptasyon) yeteneğini kullanması gerekmektedir. Bu farklılaşmalar yeni kültürleri, farklı kişilikleri ve sosyal çevreleri oluşturmaktadır. Türkiye'deki çok kültürlü sosyal yapının temelinde, jeopolitik konum ve tarihsel miras bulunmaktadır. Sosyoloji açısından bakıldığında bu durum 'kültürel/toplumsal farklılık' olarak tanımlanmaktadır. Bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesi sürecinde, küreselleşmenin kültür ve ekonomi boyutlarını da önemli ölçüde değiştirdiği görülmektedir. Bu araştırmanın amacı; Türk Eğitim Sistemi'nin eğitim uygulamalarında çok kültürlü eğitim anlayışına ne şekilde uyum sağlandığını öğretmen algılarıyla ortaya koymaktır. Araştırma bulguları, 'yarı yapılandırılmış görüşme' tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında genel anlamda öğretmenlerin, öğrencilerinin bireysel farklılıklarını gözlemledikleri ve öğretmenlik becerilerini, sınıf yönetimini, öğretim yöntem ve tekniklerini bu farklılıklara göre düzenledikleri görülmektedir. Çok kültürlü eğitimin, eğitim sistemi içinde yerleşebilmesi için, öğretmenlere ihtiyaç duydukları hizmet içi eğitimlerle destek olunabilir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kültürlü Eğitim, Bireysel Farklılıklar, Kültürel Farklılık

TEACHERS PERCEPTIONS OF MULTICULTURAL EDUCATION

Abstract:

In order for an individual to continue to retain control of his life, he has to keep up with the cultural diversity he has created and use his adaptation ability, which is the greatest power in his genes. These differentiations create new cultures, different personalities and social environments. On the basis of multicultural social structure in Turkey, there are geopolitical position and historical heritage. In terms of sociology, this situation is defined as “cultural / social difference”. In the process of rapid development of information technologies, it is seen that globalization has significantly changed the cultural and economic aspects. The purpose of this research is to show how the Turkish Education System is adapted to the multicultural education approach in educational practices with the perceptions of teachers. The research findings were collected by using the ‘semi-structured interview’ technique. When the findings of the research are examined, it is seen that teachers generally observe the individual differences of their students and organize their teaching skills, classroom management, teaching methods and techniques according to these differences. In order for multicultural education to be established within the education system, teachers can be supported with the in-service trainings they need.

Keywords: Multicultural Education, Individual Differences, Cultural Difference

Giriş

Dünya hızlı bir dönüşüm içinde bulunmaktadır. Bu dönüşümün hem etkileyeni hem de etkileneni insanın ta kendisidir. İnsanın ürettiği bilim, teknoloji ve kültür zaman zaman devrimsel zaman zaman da evrimsel değişimler yaratmaktadır. Değişimlerin ve dönüşümlerin sonsuzluğu, teknolojinin tahmin edilemez ilerleyişi, küreselleşmenin öngörülemez gidişatı, insanın ‘hayatta kalma mücadelesini’ yönlendirmekte ve anlamlı hâle getirmektedir. Bu mücadele farklı bakış açılarının gelişmesini, değişik yaşam tarzlarını kültürel zenginlikleri de beraberinde getirmektedir.

Türkiye'deki çok kültürlü sosyal yapının temelinde, jeopolitik konum ve tarihsel miras bulunmaktadır. T. Parson'a (1964) göre, bir toplumun normal bir evrim geçirebilmesi, toplumsal sistemler ile kişilik sistemleri arasındaki değişimin dengesine bağlıdır. Bu durumda ülkelerin geçmişten getirdiği bu farklılıkları koruması, kültür ve bilinci ortak bir temelde birleştirerek toplum üyelerini bir arada tutmasıyla mümkün olmaktadır. Eğitim sistemleri kültürün ve sosyalleşmenin garantisidir. Bunun bir sonucu olarak, her koşulda 'eğitim', kültürel aktarımın temel ögesidir. Türkiye Gürcü, Arap, Türk, Laz, ve gayrimüslimler gibi farklı etnik grupların yaşadığı bir coğrafyadır. Türkçe, nüfusun büyük bir çoğunluğu tarafından anadil olarak kullanılırken, Zazaca, Kürtçe, Lazca, Arapça, Ermenice ve Rumca gibi dillerde bulunmaktadır. Bir ülkenin, eğitim felsefesini, eğitim politikalarını etkileyen dil, cinsiyet, din, kültür, ırk, vb. farklılıklar, eğitim uygulamalarını da şekillendirmektedir.

Türkiye'nin üzerinde bulunduğu Anadolu toprakları, aynı yüzyıllar içinde farklı uygarlıkların etkisi altında kalmıştır. Sözelimi, M.Ö. 7 ile 6. yüzyılda Frig, Lydia Uygarlıkları, M.Ö. 2 ile 3. yüzyıllar arasında Pers, Helenizm Uygarlıkları aynı coğrafyayı etkilemiştir. M.S. 3 ile 19. yüzyıllar arası Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Uygarlıkları bu topraklarda yaşayan insanların farklı kültürel zenginliklere sahip olmalarına yol açmıştır. Bu zenginlikler, değişik kültürel öğelerin doğmasına ve aynı kültüre ait farklı yaşama biçimlerinin, bakış açılarının oluşmasını sağladığı gibi, ortak değerlerin daha çok ön plana çıkmasını ve birlikte hoşgörü içinde yaşama kültürünü de ortaya çıkarmıştır. Sosyoloji açısından bakıldığında bu durum 'kültürel/toplumsal farklılık' olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında 'kültürel farklılıklar', 'çok kültürlülük'ün sadece bir yönüdür. Çünkü yaygın kültürel öğelerin, ırk, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, sosyal konum, dinsel yönelimler, engelli olma ya da olmama gibi farklı bireyler tarafından kendine özgü olarak yeniden biçimlendirildiğinde, çok kültürlü yeni bir toplum yapısı ortaya çıkmaktadır. Dahası uzakların yakınlaştığı, bilginin yayılım hızı ve kapsamının genişlediği hatta yeni bilgilerin ve bilgi türlerinin sürekli ortaya çıktığı günümüzde küreselleşmenin de, çok kültürlülüğe ve eğitime etkisi kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra, eğitim sisteminde ve programlarında 1924 yılı Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitimde birlik sağlamak istenmiştir. Toplumsal gelişimde laik, bilimsel ve uygulamaya dayalı ve karma

eğitimi öngören bu kanun ile büyük bir kültür hamlesi olarak nitelendirilen değişimlere kapı açılmıştır (Aydoğdu, 2009:372).

Bu araştırma, günümüzdeki toplumsal değişmeyi oluşturan; kültürel farklılık ve çok kültürlülük kavramlarına dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı; Türk Eğitim Sistemi'nin eğitim uygulamalarında çok kültürlü eğitim anlayışına ne şekilde uyum sağlandığını öğretmen algılarıyla ortaya koymaktır.

Kültürel Farklılık ve Çok Kültürlülük

Amerikan Psikoloji Derneği çok kültürlülüğü; cinsiyet, yaş, dil, ırk, etnik köken, engellik, sosyal konum, eğitim, politik, dinsel yönelim vb. kültürel boyutların diğerleri tarafından tanınması şeklinde tanımlamaktadır (American Psychological Association, 2002). Öğretmen Eğitimi Ulusal Akreditasyon Komisyonu 'na (National Council for Accreditation for Teacher Education / NCATE), 2002) göre kültürel çeşitlilik, cinsiyet, engellilik, dil, din yönelimi, etnik köken, ırk, sosyo-ekonomik düzey ve coğrafi bölgeye bağlı olarak birey ya da gruplar arasındaki farklılıklardır. Çok kültürlülük yaklaşımında toplumu oluşturan bu farklılıkların korunması aynı zaman da toplum üyelerinin bazı ortak noktalarla bir arada tutulması önemli olmaktadır. Çok kültürlü toplum olabilmek için yaygın kültürün diğerlerine hükmetmemesi, bireylerin hem kendi bireysel özelliklerini koruması hem de toplumsal uyum içinde yaşamasını gerekli kılmaktadır (Yılmaz, 2011).

Çok kültürlülük kavramı farklılıkları tanımlayıcı ve farklılıklara değer verici bir yapıyı işaret etmektedir (Özhan, 2006). Küreselleşmenin yayılması ekonomik büyüme için önemli fırsatları ortaya çıkarırken, olumsuz sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Bu olumsuz sosyal sonuçların devletler tarafından giderilebilmesi için sosyal politikalar geliştirilmiş ve sosyal devlet anlayışı vurgulanmıştır. Bu nedenle küreselleşmenin kültürel krizlere yol açmaması için uluslararası önlemlerin alınması gerekliliği gündeme gelmektedir. Bu önlemlerin başında UNESCO'nun, BM'in ve Avrupa Birliği'nin son dönemlerde 'çok kültürlülüğe' vurgu yaptığı açıklamalar dikkat çekmektedir. Örneğin; UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi'ne (2001) göre insan onuruna saygı duymaya bağlı etik bir zorunluluk olarak kültürel çeşitliliği korumanın, insanın temel hak ve özgürlükleri içinde yer aldığı, ulusal ve uluslararası hukuk temelinde korunması gerektiği ifade edilmektedir.

BM Genel Kurulu'nun kararıyla 2002 yılından bu yana her yıl 21 Mayıs tarihinde kutlanan ve hükûmetleri, politika belirleyicileri, sivil toplum kuruluşlarını ve halkları, kültürel çeşitliliği her yönüyle korumaları ve desteklemeleri için bir fırsat sağlayan Dünya Diyalog ve Kalkınma için Çok Kültürlülük Günü'nde UNESCO Genel Direktörü İrina Bokova, kültürel çeşitliliğe kucak açarak, uluslararası topluluğun, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefine daha kolay ulaşacağını belirtmiştir (<http://www.bmdergi.org>) .

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunan Avrupa Birliği Anlaşması'nda, Avrupa Birliği'nin temel değerleri; ulusal, kültürel veya dini nitelikte gerekçeler göstererek, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirtilen ilkelerin önüne geçemeyeceğini garanti eden evrensellik ilkesi temelinde biçimlenmektedir. Buna göre AB, üye ülkeler arasında, 'farklı kültürlerin ve dillerin yaşatılması' ve 'farklılıktaki birlik' ilkesini yerleştirmeye çalışmaktadır. Ancak Avrupa toplumlarının 'çok kültürlülük/çok kültürcülük' yaklaşımlarının araştırıldığı sosyolojik bir araştırmada (Canatan, 2009), etnik çeşitliliğe Macaristan hariç diğer ülkelerin (Belçika, İspanya, Polonya, Finlandiya, İrlanda, Lüksemburg, İngiltere, Hollanda, İsviçre, İsveç, Fransa, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, İtalya, Slovenya, Almanya, Danimarka, Avusturya, Norveç), dinsel çeşitliliğe ise Belçika, İsviçre, İspanya, Lüksemburg, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Macaristan, İrlanda, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerin katıldığı görülmektedir. Eğitimde çeşitliliğe ise Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, İrlanda, Polonya ve Portekiz'in, kültürel çeşitliliğe de İsviçre'nin desteğinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Dinsel çeşitliliğe ise araştırmaya katılan hiçbir AB ülkesinin destek vermediği saptanmıştır. Bunun nedeni olarak, Avrupa toplumlarının, göç ve göçmenlikten kaynaklanan yeni çok kültürlülük olgusu karşısında son yıllarda daha olumsuz bir yaklaşım sergilemeye başladığı belirtilmektedir.

Türkiye, Avrupa ve Asya arasında bir geçiş ülkesidir. Türkiye topraklarında yaşayan farklı milletlerden, dinlerden, dillerden kişiler bulunmaktadır. Son dönemlerde yaşanan siyasi ve askeri olaylar, göç dalgası ile başlayan coğrafi hareketliliği gündeme getirmiştir. Uluslararası alanda, Öğretmen Eğitimi Ulusal Akreditasyon Komisyonu (National Council for Accreditation for Teacher Education (NCATE), 2002), öğretmen adaylarının gelişiminde çokkültürlülüğe duyarlı yetiştirilmelerinin önemini vurgulamaktadır. Gay'in 2003 yılında yaptığı bir araştırmayla, çok kültürlü eğitim dersini alan öğretmen

adaylarının tüm öğrenci farklılıklarını göz önünde tutmaya çalışarak öğrenciler için öğrenme ortamını kurgulama konusunda daha farklı düşündükleri ve farklı kültürlerden olanların kültürel farklılıklarına karşı olumlu tutum, inanç ve söylemlerde buldukları görülmüştür (Başbay ve Bektas, 2009).

Çok Kültürlü Eğitimle İlgili Araştırmalar

Günümüzde, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı devletlerde, çok kültürlü toplumların sağlıklı bir şekilde var olabilmesi, devlet kurumlarının ya da bireylerin, kültürel farklılıklara karşı olumlu tutumlara sahip olmalarına, yaşama hakkına eşit şekilde saygı göstermelerine, farklı özelliklere sahip bireylere karşı adil davranmalarına, tek tipleştirmeye (assimilation) karşı olmalarına bağlıdır (Vermeulen & Slijper, 2003)

Çok kültürlülüğe ilişkin eğitim felsefesinin en önemli yansıması, bilgi, dikkat / ilgi ve davranış alt boyutlarını içeren 'Dönüştürücü Yaklaşım'dır (Banks, 2013, 17). Bu yaklaşımda bilgi (know, knowledge) algılanan nesnelere ve gerçeklere ait bilişsel düşünce ve inançlara ilişkin tutumları, dikkat/ ilgi (care / attention) algılanan nesnelere ve gerçeklere ait duygulara, olumlu ya da olumsuz değerlendirmelere ilişkin tutumları; davranış (act) ise algılanan nesnelere ve gerçeklere ait eyleme dönüşmüş tutumları ifade etmektedir. Dolayısıyla çok kültürlü bir eğitim anlayışının geliştirilmesi için bu tutumlar arasındaki ilişkinin uyum düzeyinin belirlenmesi ve eğitime gereksinim duyulan alanların saptanması gerekmektedir (Banks, 2005, 3-30). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin çok kültürlü bir eğitim felsefesi geliştirmeleri amacıyla, çok kültürlülüğe ilişkin eğitim eksiklikleri, hizmet içi geliştirme çalışmalarısıyla tamamlanabilir.

Çok kültürlü eğitim; '... farklı sosyal gruplar, ırk ve etnik yapıdan gelen bütün öğrenciler için eşit olmayan yapıları düzenleyerek, eğitim fırsatları oluşturan ve bu amaçla yeniden yapılandırmayı bir eğitim reformu süreci olarak benimseyip tüm okul ortamını değiştirmeyi ...' amaçlayan bir yaklaşımdır (Banks, Gay, Hawley, Irvine, Cookson, Nieto vd. 2001). Bu yaklaşımın eğitime yansıyan temel değerleri; Kültürel farklılıklara sahip öğrenciler ve öğretmenler arasında (Banks, Gay, Hawley, Irvine, Cookson, Nieto vd. 2001);

1. anlamlı iletişim,
2. uygun öğretim stratejileri ve öğrenme stilleri,

3. uygun rol modellerin sunumu,
4. etkili bir şekilde etkileşim kurabilmeleri için gerekli sosyal becerileri kazanmalarına yardım,
5. karar verme sürecine katılımın sağlanmasıdır.

‘Okul Müdürlerinin, Çok Kültürlülüğe İlişkin Bilgi, İlgi ve Davranış Alt Boyutlarındaki Tutumları’ isimli çalışmada ‘Çok Kültürlülük Tutum Ölçeği’ kullanılarak, okul müdürlerinin, çok kültürlülüğe ilişkin bilgi, ilgi ve davranış alt boyutlarındaki tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, genel anlamda okul yöneticilerinin çok kültürlülük ile ilgili olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmekle beraber; ideoloji, din, kültürel farklılıklar, dil, sosyal konum, duygusal, bedensel, zihinsel istisnalar gibi alt bileşenlere ilişkin daha fazla bilgili, ilgili ve davranışa geçme eğiliminde oldukları, diğer yandan cinsiyet, ırk gibi alt bileşenlere ilişkin daha az bilgili, ilgi sahibi ve davranışa geçme eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır (Polat, 2012, 343).

Kültürel farklılıklara ilişkin öğretmen adaylarının bakış açılarını belirleme ve bu algıları arasında bir fark olup olmadığını belirlemek amacı ile yapılan bir diğer araştırmada (Çoban, Karaman, Doğan 2010), genel olarak siyasi / dini görüş, cinsiyet rolleri, engellilik ve ekonomik durumlarına ilişkin bakış açılarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yalnızca “siyasi görüş” boyutunda kadınlar lehine olumlu bir bakış açısı belirlenirken, büyük şehirde yetişen bireylerin ilçe de yetişen bireylere göre daha hoşgörülü oldukları bulunmuştur. Bu sonuçlar öğretmen adaylarının yetiştikleri yerlere göre ve cinsiyete göre kültürel farklılıklara yönelik bakış açılarının da etkilendiğini göstermektedir (Çoban, Karaman, Doğan 2010).

Öğretmenlerin çok kültürlü eğitim algılarının incelendiği bir araştırmada öğretmenler; çok kültürlü öğretim ve eğitim uygulamalarıyla ilgili bilgi yetersizliklerinin olduğu, çok kültürlü öğretim için ders içeriklerinin uygun olmadığını düşündükleri, ancak buna rağmen çok kültürlülüğe duyarlı sınıflar oluşturmaya çalıştıklarını (APA, 2002) ifade etmişlerdir.

Problem Durumu

Amaç

Bu araştırmanın amacı; Türk Eğitim Sistemi'nin eğitim uygulamalarında çok kültürlü eğitim anlayışına ne şekilde uyum sağlandığını öğretmen algılarıyla ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli ve Örneklemi

Tüm evrene genellenebilir ve kesin sonuçlar ortaya koymayan olgubilim araştırmaları, araştırılan olgunun daha iyi tanınmasına ve anlaşılmasına yarayan örnekler, açıklamalar ve yaşantılara ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle olgubilim araştırmaları hem bilim literatürüne hem de uygulamaya yönelik katkılar sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005,75). Bu çalışmada, var olduğu bilinen fakat anlaşılma düzeyi tartışılır olan çok kültürlü eğitime ilişkin öğretmen algıları, öğretmenlerin sınıflarındaki uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar olgubilim çalışma deseniyle ele alınarak, derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın bulguları, nitelikli derinlik incelenmesi yapılabilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden 'yarı yapılandırılmış görüşme' tekniği kullanılarak toplanmıştır. Nitelikli derinlik yöntemleri evrene ilişkin genellemeler yapmadan, evrende var olduğu düşünülen zenginlikleri, ayrılıkları, çeşitlilik ve farklılıkları çalışmaya dahil ederek bütüncül bir bakış yakalamaya çalışmaktadır (Goetz ve LeCompte, 1984; Akt. Yıldırım ve Şimşek 2000). Kişilerin bir kavram veya bir olguyla ilgili kişisel tecrübeleri ancak olgubilim araştırmaları ile ele alınabilmektedir (Creswell, 2007, 57). Bu nedenle araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yoluna başvurulmuştur. Araştırma konusuna taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini en üst düzeyde yansıtması için 'maksimum çeşitlilik örnekleme' seçilmiştir. Araştırmada kullanılan 'Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Öğretmen Algıları Görüşme Formu' nda araştırmanın amacını yansıtan toplam altı açık uçlu soru yer almaktadır. Sorulara ilişkin kapsam geçerliliği alanyazın taraması ve uzman görüşüne dayanmaktadır. Ayrıca benzer araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları incelenerek ve değerlendirilerek elde edilen çıkarımlar, araştırma sorularının hazırlığı aşamasında kullanılmıştır.

Araştırmanın verilerinin toplanmasında örneklem grubu, Ankara/ Çankaya'da yer alan meslek liseleri rehber öğretmenleri ile görüşülerek, diğer liselere göre farklı yaşam standartlarındaki çok kültürlü öğrenci profilini görece olarak daha çok yansıtan, bir mesleki ve teknik liseden seçilmiştir. Araştırma örnekleminin seçildiği okul ise, etnik köken, sosyo-ekonomik düzey, ailelerin eğitim düzeyi, kardeş sayısı gibi değişkenler bakımından diğer bölgelerdeki öğrencilere göre çok daha farklı özgeçmişlere sahip öğrencilere hizmet veren bir meslek lisesidir. Bu okulda Bilişim Teknolojileri, Elektrik Elektronik, Radyo Televizyon bölümleri yer almaktadır. Araştırmanın örneklemini, farklı branşlarda (Fizik, Matematik, Biyoloji, Edebiyat, Tarih) çalışan 6 genel kültür ders öğretmeni olmak üzere, farklı mesleki alanlarda çalışan (Bilişim Teknolojileri, Radyo ve Televizyon, Elektrik ve Elektronik) 6 meslek dersi öğretmeninden oluşmaktadır. Örnekleme yer alan 13 katılımcıyla randevu alınarak, her biri ile yaklaşık bir saat kırkbeş dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yazı ile kayda alınmıştır. Araştırma verileri, araştırmanın konusu ve amacına göre oluşturulan temalarda mantıksal bağlam kurularak özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Temaları en iyi yansıttığı düşünülen katılımcıların görüşleri, alıntı yapılarak verilmiştir. Araştırma örneklemine ait veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Örneklemine Ait Veriler

Cinsiyet	Genel Kültür Dersleri					Meslek Dersleri			
	Edebiyat	Matematik	Fizik	Biyoloji	Tarih	Bilişim Teknolojileri	Radyo Televizyon	Elektrik - Elektronik	Toplam
Kadın	2	1		1	1	1	1	1	8
Erkek			2			1	1	1	5
Toplam	2	1	2	1	1	2	2	2	13
Genel Toplam			7				6		13

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan görüşme formunun hazırlanmasında, Bigatti ve diğerlerinin (2012) çok kültürlü eğitime ilişkin bilgi ve tutumları belirlemek amacıyla geliştirdikleri veri toplama aracından yararlanılmıştır. Daha sonra, ikisi nitel araştırma konusunda uzman, diğerleri eğitim yönetimi ve denetçiliği ana bilim dalında öğretim üyesi olan iki kişinin görüşlerinden ve daha önce yapılmış nitel araştırmalardan da faydalanılarak son şekli verilmiştir.

Veri toplama aracında yer alan sorular aşağıdaki gibidir:

1. Öğretmenler, 'çok kültürlü eğitim' i nasıl tanımlamaktadır?
2. Öğretmenler, okullarında ya da dersine girdiği sınıflarda, çok kültürlü öğrenci profili olduğunu düşünmekte midir?
3. Öğretmenler, okullarında ya da dersine girdiği sınıflarda, öğrencilerin kültürel farklılıkları hakkında bilgi sahibi midir?
4. Öğrencilerin bu farklılıkları öğretmenlerin, öğretmenlik becerilerini;
  - sınıf yönetimi
  - eğitim ortamının düzenlenmesi
  - sosyal ilişkilerin geliştirilmesi
  - eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanımı açısından nasıl etkilemektedir?
5. Öğretmenlerin çok kültürlü eğitimin olumlu yönlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Öğretmenlerin çok kültürlü eğitimin olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Verilerin Toplanması ve Analizi

Örnekleme yer alan 12 katılımcıyla randevu alınarak, her biri ile yaklaşık bir saat kırkbeş dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yazı ile kayda alınmıştır. Kayıt altına alınan veriler, katılımcılarla görüşme sonunda paylaşılmış, geribildirim ve onayları alınarak analize tabii tutulmuştur. Araştırma verileri, araştırmanın konusu ve amacına göre oluşturulan temalarda mantıksal bağlam kurularak özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Temaları en iyi yansıttığı düşünülen katılımcıların görüşleri alıntı yapılarak verilmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları veri analizinin tüm aşamalarında yapılmaya çalışılmıştır.

Görüşme yoluyla toplanan verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılarak aşağıdaki aşamalar izlenmiştir (Creswell, 2007, 185; Yıldırım ve Şimşek, 2005, 228):

1. *Ham metinlerin oluşturulması ve veri analizine hazırlanması:* Ham veri metinleri, bilgisayar ortamına aktarılarak analize hazır hale getirilmiştir.

2. *Verilerin kodlanması:* Metinler birkaç kez okunarak ön kodlamalar yapılmıştır. Kodlamaların belirlenmesinde alan yazındaki kavramlardan ve görüşmelerden yararlanılmıştır.

3. *Temaların oluşturulması:* Ön kodların ortak yönleri, araştırmanın konusuna uygun temaları oluşturulmuştur.

4. *Kodların ve temaların düzenlenerek bulguların sunumu ve yorumu:* Araştırma verileri, araştırmanın konusu ve amacına göre oluşturulan temalarda mantıksal bağlam kurularak özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Geçerlik ve güvenilirliğin artırılması için toplanan veriler ayrıntılandırılmış, mantıksal bağlamda literatüre dayalı analiz edilmiştir. Bulgular, kodlar aracılığıyla herhangi bir yorum yapmaksızın sunulmuş, katılımcıların görüşleri kodlamalar yapılarak alıntı yapılarak verilmiştir (Örneğin, Öğretmen Kadın/Erkek 1: Ögt.K/E 1). İç güvenirliliğin artırılması için veri analizi sürecinde nitel araştırmalar üzerinde deneyimli iki öğretim elemanından destek istenmiştir. Belirlenen kod ve temalara ilişkin değerlendirmeleri gözönünde bulundurularak düzenlemelere gidilmiştir. Araştırmanın dış güvenirliliği artırmak için, araştırmanın temel aşamaları, verileri toplama ve analiz yöntemleri ayrıntılı şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

1. “Çok Kültürlü Eğitim”in Tanımına İlişkin Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin çok kültürlü eğitime ilişkin yaptıkları tanımlardan bireysel farklılıklara saygı duyan eğitim ve kültürel farklılıklara saygı duyan eğitim olmak üzere iki tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 2. “Çok Kültürlü Eğitim”in Tanımına İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f		
1. Çok Kültürlü Eğitimin Tanımı	-----	Bireysel farklılıklara saygı duyan	<i>cinsiyet ayrımı yapmayan eğitim</i>	2		
			<i>farklı ama birarada eğitim</i>	2		
			<i>BEP’li öğrencilerin kaynaştırıldığı eğitim</i>	2		
			<i>farklı fikirlere sahip olmaya izin veren eğitim</i>	1		
			<i>farklı düşünebilmeye izin veren eğitim</i>	1		
			<i>çok renkli eğitim</i>	1		
			<i>farklılıkları dikkate alan eğitim</i>	1		
			<i>tahammülsüzlüğün yok edildiği eğitim</i>	1		
			<i>bireyselleştirilmiş eğitim</i>	1		
			<i>farklı aile yapılarına saygılı eğitim</i>	1		
			Kültürel farklılıklara saygı duyan		<i>farklı etnik gruplara saygılı eğitim</i>	7
					<i>sosyo-ekonomik düzeye saygılı eğitim</i>	5
					<i>farklı dinlere saygılı eğitim</i>	5
					<i>farklı dillere saygılı eğitim</i>	3
					<i>farklı coğrafi bölgelere saygılı eğitim</i>	2
					<i>farklı ırklara saygılı eğitim</i>	1
					<i>farklı yaşam tarzlarına saygılı eğitim</i>	1
			<i>tektipleştirilmemiş eğitim</i>	1		
			<i>çok renkli eğitim</i>	1		
	<i>farklı ama birarada eğitim</i>	1				
	<i>geleneksel hayatı farklılaştıran eğitim</i>	1				
	<i>yapılandırılmış eğitim</i>	1				
	<i>siyasi farklılıklara saygılı eğitim</i>	1				

Görüşme yapılan öğretmenlerin ifadelerinden elde edilen bulgulara göre; “çok kültürlü eğitim” tanımlarına ilişkin ortaya çıkan ilk tema; bireysel farklılıklara saygı duyan eğitimidir. Öğretmenlerin hemen hepsi çok kültürlü eğitimi genel olarak *bireysel farklılıklara sahip bireylerin saygı gördüğü eğitim* olarak tanımlamışlardır. Bu bireysel farklılıkların temel unsurları öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *cinsiyet ayrımı yapmayan eğitim (f:2), farklı ama birarada eğitim (f:2), BEP’li öğrencilerin kaynaştırıldığı eğitim (Bireysel Eğitim Programına alınmış öğrenci) (f:2), farklı fikirlere sahip olmaya izin veren eğitim (f:1), farklı düşünebilmeye izin veren eğitim (f:1), çok renkli eğitim (f:1), farklılıkları dikkate alan eğitim (f:1), tahammülsüzlüğün yok edildiği eğitim (f:1), bireyselleştirilmiş eğitim (f:1), farklı aile yapılarına saygılı eğitim (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre “çok kültürlü eğitim” tanımlarına ilişkin ortaya çıkan ikinci tema; kültürel farklılıklara saygı duyan eğitimidir. Öğretmenlerin çoğu, kültürel farklılıklara saygı duyan eğitimi, genel olarak etnik köken, din, mezhep, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklara *saygı duyan eğitim* olarak tanımlamışlardır. Bu temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *farklı etnik gruplara saygılı eğitim (f:7), sosyo-ekonomik düzeye saygılı eğitim (f:5) farklı dinlere saygılı eğitim (f:5), farklı dillere saygılı eğitim (f:3), farklı coğrafi bölgelere saygılı eğitim (f:2), farklı ırklara saygılı eğitim (f:1), farklı yaşam tarzlarına saygılı eğitim (f:1), tektipleştirilmemiş eğitim (f:1), çok renkli eğitim (f:1), farklı ama birarada eğitim (f:1), geleneksel hayatı farklılaştıran eğitim (f:1), yapılandırılmış eğitim (f:1) siyasi farklılıklara saygılı eğitim (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. “Çok kültürlü eğitim” tanımlarına ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

‘Çok renkliliği anlayan, tek renk potada eritmeden ortak paydalar-da buluşturan, farklılıkları dikkate alarak yol alan ve yürüyen eğitim.’(Öğt. E.2)

Görüşme yapılan öğretmenlerin ifadeleri çokkültürlülüğün tanımıyla ilgili Amerika Psikoloji Derneği (American Psychological Association, 2002) ve Öğretmen Eğitimi Ulusal Akreditasyon Komisyonu ’nun (National Council for Accreditation for Teacher Education (NCATE), 2002) çok kültürlülük tanımını desteklediği dolayısıyla kültürel çeşitlilik, cinsiyet, engellilik, dil, sosyo-ekonomik düzey, din, ırk, etnik köken, cinsiyet rol farklılıklarının hoşgörü ile karşılanması noktasında tüm katılımcıların ortak görüş bildirdikleri

görülmüştür. Ayrıca katılımcıların çoğu Yılmaz'ın (2011) ve Özhan'ın (2006) bireylerin, bir topluluğa ait olma durumunun sürmesi, bireysel özellikleriyle topluma uyum sağlayarak yaşaması görüşünü destekleyen ifadeler kullanmışlardır.

2. Çok Kültürlü Öğrenci Profilinin Varlığına İlişkin Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin okullarında çok kültürlü öğrenci profilinin varlığına ilişkin yapılan yorumlardan çok kültürlü öğrenci profilinin var olduğunu düşünenler, çok kültürlü öğrenci profilinin var olmadığını düşünenler, kısmen var olduğunu düşünenler olmak üzere üç tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Çok Kültürlü Öğrenci Profilinin Varlığına İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f	
2. Çok Kültürlü Öğrenci Profilinin Varlığı	-----	Çok kültürlü öğrenci profilinin var olduğunu düşünenler	<i>kültür farklılığı</i>	3	
			<i>aile farklılığı</i>	3	
			<i>geldiği sosyal çevre farklılığı</i>	3	
			<i>mezhep farklılığı</i>	2	
			<i>beklenti farklılığı</i>	2	
			<i>siyasi farklılık</i>	1	
			<i>ekonomik düzey farklılığı</i>	1	
			<i>hayata bakış farklılığı</i>	1	
			<i>davranış farklılığı</i>	1	
			<i>cinsiyet rol farklılığı</i>	1	
		Çok kültürlü öğrenci profilinin var olmadığını düşünenler	Çok kültürlü öğrenci profilinin kısmen var olduğunu düşünenler	<i>çok kültürlü öğrenci profilinin olmaması</i>	1
				<i>ekonomik düzey farklılığı</i>	4
				<i>aile farklılığı</i>	3
				<i>geldiği sosyal çevre farklılığı</i>	3
				<i>mezhep farklılığı</i>	2
				<i>algılama farklılığı</i>	2
				<i>hayata bakış farklılığı</i>	1
				<i>sahip oldukları imkanlar farklılığı</i>	1
				<i>siyasi farklılık</i>	1
				<i>BEP'li öğrenci</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerden alınan verilere göre ilk tema; çok kültürlü öğrenci profilinin varolduğunu düşünenlerdir. Öğretmenlerin üç tanesi okullarında çok kültürlü öğrenci profili olduğunu belirtmişlerdir. Bu temaya evet cevabını veren öğretmenler, öğrencilerin bireysel ve kültürel farklılıklarını öne çıkarmıştır. Bu farklılıklar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *kültür farklılığı (f:3), aile farklılığı (f:3), geldiği sosyal çevre farklılığı (f:3), mezhep farklılığı (f:2), beklenti farklılığı (f:2), siyasi farklılık (f:1), ekonomik düzey farklılığı (f:1), hayata bakış farklılığı (f:1), davranış farklılığı (f:1) cinsiyet farklılığı (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. Çok kültürlü öğrenci profilinin varolduğunu düşünen öğretmenlerin ifadelerine örnekler aşağıda verilmiştir:

'Evet, aile, geldiği çevre, kültür, beklenti, davranış, hayata bakış, ırk, din, mezhep farklılığı var, beraber yaşadıkça zamanla öğreniyoruz.'
(Öğt. E.3)

Görüşme yapılan öğretmenlerden alınan verilere göre ikinci tema; çok kültürlü öğrenci profilinin var olmadığını düşünenlerdir. Öğretmenlerden sadece biri hayır şeklinde net bir cevap vermiş, okulda farklılıkların çokta istenmediğini, toplumsal bütünleşmeye engelmiş gibi algılandığını belirtmiştir. Öğretmenin ifadesi şu şekilde olmuştur:

'Hayır, inançta ve lehçede teklik aranyor, sünni islam ağırlıkta, çok farklılık yok öğrenciler arasında, farklılıklar çokta istenmiyor, toplumsal bütünleşmeye engel gibi görülüyor.' (Öğrt. E.1) şeklinde ifade etmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerden alınan verilere göre üçüncü tema; çok kültürlü öğrenci profilinin kısmen varolduğunu düşünenlerdir. Öğretmenlerin altı tanesi bu yönde görüş bildirirken, bir tanesi kendilerini gizlediklerini ifade etmiştir. Buna göre öğretmenler, öğrencilerin bireysel ve kültürel farklılıklarının çoğunlukla birbirine benzediğini, farklı olanların ise çok kendilerini belli etmek istemediklerini söylemişlerdir. Bu kısmi farklılıklar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *ekonomik düzey farklılığı (f:4), aile farklılığı (f:3), geldiği sosyal çevre farklılığı (f:3), mezhep farklılığı (f:2), algılama farklılığı (f:2), hayata bakış farklılığı (f:1), sahip oldukları imkânlar farklılığı (f:1), siyasi farklılık (f:1), BEP'li öğrenci (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. Çok kültürlü öğrenci profilinin kısmen varolduğunu düşünen öğretmenlerin ifadelerine örnekler aşağıda verilmiştir:

'Okulda çok yok. Kültür düzeyleri birbirine yakın, sosyal medya kültürü farklılaştırıyor öğrenciyi, sosyal, kültürel ,mezhepsel ve siyasi temelli farklılık daha çok' (Öğt. E.5)

Canatan (2009) tarafından yapılan bir araştırmada AB ülkelerinin çoğunun kültürel, etnik, dinsel ve eğitimsel çeşitliliğe hoşgörü ile bakarken dilsel çeşitliliğe azımsanmayacak ölçüde olumlu yaklaşılmadığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulguları, Polat'ın (2012), okul yöneticilerinin çok kültürlülüğe ilişkin tutumlarının değerlendirildiği araştırmasında, okul müdürlerinin bireysel farklılıklara karşı olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmektedir. Bununla beraber; dil, ideoloji, din, kültürel farklılıklar, sosyal konum, duygusal, zihinsel, bedensel, istisnalar gibi alt bileşenlere ilişkin daha fazla bilgili, ilgili ve davranışa geçme eğiliminde oldukları da görülmüştür. Araştırmamıza katılan tüm katılımcılarda birçok farklılıktan söz etmesine karşın, dil çeşitliliğinden hiç söz etmedikleri dikkat çekmiştir.

3. Öğretmenlerin Öğrencilerinin Kültürel Farklılıkları Hakkında Bilgi Sahibi Olmasına İlişkin Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin öğrencilerinin kültürel farklılıklarına hakkında bilgi sahibi olmasına ilişkin yapılan yorumlardan; bilgi sahibi olduklarını düşünenler ve çok az bilgi sahibi olduklarını düşünenler olmak üzere iki tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarında Öğretmenlerin Öğrencilerinin Kültürel Farklılıkları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumuna İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f
1. Öğretmenlerin Öğrencilerinin Kültürel Farklılıkları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu	---- ---	Bilgi sahibi olduklarını düşünenler	<i>öğrenci gözlemleri yoluyla</i>	2
			<i>tahmin yoluyla</i>	2
			<i>öğrenci sohbetleri yoluyla</i>	2
			<i>öğrenci değer yargıları yoluyla</i>	2
			<i>öğrencinin fiziksel görünüşü yoluyla</i>	1
			<i>öğrenci kulübü yoluyla</i>	1
			<i>öğrenci konuşma şekli yoluyla</i>	1
			<i>öğrenciler arası iletişim yoluyla</i>	1
			<i>kişisel girişimler yoluyla</i>	1
			<i>duyum yoluyla</i>	1
		Çok az bilgi sahibi olduklarını düşünenler	<i>daha çok ekonomik ve aile durumu bilgisini bilme</i>	2
			<i>öğrencinin yaşadığı yeri bilme</i>	2
			<i>öğrencinin okul sonrasında bir işte çalışıp çalışmadığı bilgisini bilme</i>	1
			<i>öğrencinin ebeveyn kaybı olup olmadığı bilgisini bilme</i>	1
			<i>özel bir olay sonucu öğrenci hakkında bilgi edinme</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerin öğrencilerinin kültürel farklılıkları hakkındaki bilgi sahibi olma durumuna ilişkin ortaya çıkan ilk tema; bilgi sahibi olduklarını düşünenlerdir. Öğretmenlerin altı tanesi, derslerine girdikleri sınıflardaki öğrencilerin kültürel farklılıkları hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bu tema, öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *öğrenci gözlemleri yoluyla (f:2)*, *tahmin yoluyla (f:2)*, *öğrenci sohbetleri yoluyla (f:2)*, *öğrenci değer yargıları yoluyla (f:1)*, *öğrencinin fiziksel görünüşü yoluyla (f:1)*, *öğrenci kulübü yoluyla (f:2)*, *öğrenci konuşma şekli yoluyla (f:1)*, *öğrenciler arası iletişim yoluyla*

(f:1, kişisel girişimler yoluyla (f:1), duyum yoluyla (f:1) öğrencileri hakkında fikir sahibi oldukları şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerinin kültürel farklılıkları hakkındaki bilgi sahibi olma durumuna ilişkin ifadele örnekleri aşağıda verilmiştir:

'Evet, tahmin ediyorum, görünüşü, giyimi, konuşma şekli değer yargıları-dünyaları, düşüncüsü hakkında bilgi veriyor, öğrenciye davranışında buna dikkat ediyorum' (Öğt. K.1)

Görüşme yapılan öğretmenlerin öğrencilerinin kültürel farklılıkları hakkındaki bilgi sahibi olma durumuna ilişkin ortaya çıkan ikinci tema; çok az bilgi sahibi olduklarını düşünenlerdir. Bu cevabı veren öğretmenlerden çoğu, zaman sorunu nedeniyle derse odaklandıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları öğrencilerin dinini, mezhebini, siyasi farklılıklarını bilmenin önemli olmadığını, bazısı sınıfların kalabalık olması nedeniyle tanıyamadıklarını belirtmişlerdir. Bu tema, öğretmen görüşlerinde öğrenci hakkında edinilen bilgiler sıklık sırasına göre; *daha çok ekonomik ve aile durumu bilgisini bilme (f:2), öğrencinin yaşadığı yeri bilme (f:2), öğrencinin okul sonrasında bir işte çalışıp çalışmadığı bilgisini bilme (f:1), öğrencinin ebeveyn kaybı olup olmadığı bilgisini bilme (f:1), özel bir olay sonucu öğrenci hakkında bilgi edinme (f:1)* gibi öğrenci özellikleri hakkında fikir sahibi oldukları şeklinde ifade edilmiştir. Çok kültürlü öğrenci profiline ilişkin pek sayılmaz diyen öğretmenlerin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir:

'Sınıflar kalabalık eskisi kadar iyi tanımıyorum. Eskiden daha iyi bildiğim öğrencinin, siyasi, ırksal veya ekonomik farklılıklarını. (Öğt. K.5)

'Öğrencinin dini, mezhepsel ve siyasi farklılıklarını bilmek etik gelmiyor bana, kültürel değerlere şaka yollu takılmalarını da istemem..' (Öğt. E.4)

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun, öğrencilerinin kültürel farklılıkları hakkında bilgi sahibi olduklarını ortaya koymaktadır. Gay'in 2003 yılında yaptığı bir araştırmayla, çok kültürlü eğitim dersini alan öğretmen adaylarının tüm öğrenci farklılıklarını fark ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Başbay ve Bektas, 2009). Öte yandan araştırmanın bu bulguları, Polat'ın (2012) okul yöneticilerinin çok kültürlülüğe ilişkin tutumlarının değerlendirildiği araştırmasında elde edilen; okul müdürlerinin cinsiyet, ırk farklılığı gibi alt bileşenlere ilişkin daha az bilgili ve ilgili oldukları, hemen tepki davranışına geçme eğiliminde buldukları bulgusuyla uyumlu görülmemektedir. Çoban (2010) tarafından yapılan bir başka araştırmada, genel olarak öğretmen

adaylarının öğrencilerde bulunan farklı cinsiyet rolleri, siyasi / dini görüş, engellilik ve ekonomik durumlarına ilişkin farkındalıklarının bulunduğu ve sosyal dışlanmaya neden olacak şekilde bir tutum geliştirmedikleri görülmüştür. Bu bulgular öğretmen adaylarının kültürel farklılıklara yönelik bakış açılarının yetiştikleri yer ve cinsiyetlerine göre değiştiğini göstermektedir (Çoban, Karaman ve Doğan 2010). Benzer şekilde bu bulgular çok kültürlü bir eğitim anlayışının geliştirilmesi için, öğretmenlerde farklılıklara ilişkin geliştirilen tutumlar arasındaki ilişkinin uyum düzeyinin belirlenerek, geliştirilmesi gereken noktaların saptanması bilgisini desteklemektedir (Banks, 2005:3-30).

4. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Yerine İlişkin Bulgular ve Yorum

4.a. Öğrencilerin kültürel farklılıklarına göre, sınıf yönetimine ilişkin sıkıntılarını dile getirenler ve çözüm üreterek bir sıkıntı olmadığını dile getirenler olmak üzere iki tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarında Sınıf Yönetimine İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f	
4. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Yeri	a. Sınıf Yönetimi	Sınıf yönetimine ilişkin sıkıntılarını dile getirenler	<i>BEP li öğrencilerin uyum sorunu</i>	3	
			<i>aile düzensizliği</i>	3	
			<i>kültürel farklılık</i>	2	
			<i>ahlaki düzey farklılığı</i>	2	
			<i>çok kültürlülük</i>	2	
			<i>niyet davranış uyumsuzluğu</i>	2	
			<i>kişilik farklılığı</i>	1	
			<i>farklılıklara saygının olmaması</i>	1	
			<i>öğrencilerin uyum sağlamasına fırsat verme</i>	1	
			Sınıf yönetimi sıkıntılarını çözüm üreterek bir sıkıntı olmadığını dile getirenler	<i>sosyo-ekonomik farklılıkların az olması</i>	3
				<i>kültürel farklılıkların az olması</i>	2
				<i>öğrencileri ortak paydada tutabilme</i>	2
				<i>sınıfa özgün sınıf yönetimi anlayışı geliştirme</i>	2

Görüşme yapılan öğretmenlerin sınıf yönetimine ilişkin olarak ortaya çıkan ilk tema; bir sıkıntıyı dile getirenlerdir. Öğretmenlerin beş tanesi sınıf yönetiminde öğrencilerin bireysel farklılıklarının sorun yarattığını belirtmişlerdir. Bu temaya ilişkin temel unsurların öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *BEP li öğrencilerin uyum sorunu (f:3)*, *aile düzensizliği (f:2)*, *kültürel farklılık (f:2)*, *ahlaki düzey farklılığı (f:2)*, *çok kültürlülük (f:2)*, *niyet davranış uyumsuzluğu (f:1)*, *kişilik farklılığı (f:1)*, *farklılıklara saygının olmaması (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin sınıf yönetimine ilişkin olarak ortaya çıkan ikinci tema; çözüm üreterek bir sıkıntı olmadığını dile getirenlerdir. Öğretmenlerin bir kısmı sınıf yönetiminde öğrencilerin bireysel ve kültürel farklılıklarının çok olmadığı için sorun yaratmadığını, diğer bir kısmı ise farklılıklara rağmen bu durumun kendilerini geliştirmelerine bir fırsat oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu temaya ilişkin temel unsurların öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *sosyo-ekonomik farklılıkların az olması (f:3)*, *kültürel farklılıkların az olması (f:2)*, *öğrencileri ortak paydada tutabilme (f:2)*, *sınıfa özgün sınıf yönetimi anlayışı geliştirme (f:2)*, *öğrencilerin uyum sağlamasına fırsat verme (f:1)*, şeklinde ifade edilmiştir. Bu temaya ilişkin öğretmenlerin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir:

'Çok kültürlülük, sınıf yönetimini etkiliyor ama tamamen değil, daha çok kişilik farklılıkları etkiliyor, yaş-kültür-ekonomik düzeye göre öğrencinin anladığı dili çözmek önemli benim için'(Öğt. K.1)

4. b. Öğretmenlerin, öğrencilerinin kültürel farklılıklarına uygun olarak eğitim ortamlarının düzenlemesine ilişkin iki tema grubuna ulaşılmıştır; eğitim ortamlarının düzenlemesi gerektiğini düşünenler ve eğitim ortamlarının düzenlemesinin gerekmediğini düşünenler.

Tablo 6. Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarında Eğitim Ortamlarının Düzenlemesine İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f
4. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Yeri	b. Eğitim ortamlarının düzenlemesi	Eğitim ortamlarının düzenlemesi gerektiğini düşünenler	<i>iyi insan olmanın altının çizilmesi</i>	3
			<i>farklı öğrencilerin kendilerini ifade edecekleri ortamlara ihtiyaç duyduğunun açıklanması</i>	2
			<i>atölye ortamlarında kendilerini ifade edecekleri daha çok imkan olması</i>	1
		Eğitim ortamlarının düzenlemesinin gerekmediğini düşünenler.	<i>sosyo kültürel farklılıkların çok olmaması</i>	3
			<i>farklı öğrencilerin kendilerini gizlemesi</i>	2
			<i>sınıf mevcudunun kalabalık olması</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerin öğrencilerin kültürel farklılıklarına uygun eğitim ortamlarının yeniden düzenlemesine ilişkin olarak ortaya çıkan ilk tema; eğitim ortamlarının yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünenlerdir. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *iyi insan olmanın altının çizilmesi (f:3)*, *farklı öğrencilerin kendilerini ifade edecekleri ortamlara ihtiyaç duyduğunun açıklanması (f:2)*, *atölye ortamlarında kendilerini ifade edecekleri daha çok imkân olması (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin çok kültürlü öğrenci profiline uygun eğitim ortamlarının yeniden düzenlemesine ilişkin olarak ortaya çıkan ikinci tema; eğitim ortamlarının yeniden düzenlenmesi gerekmediğini düşünenlerdir. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *sosyo kültürel farklılıkların çok olmaması (f:3)*, *farklı öğrencilerin kendilerini gizlemesi (f:2)*, *sınıf mevcudunun kalabalık olması (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir:

'Farklı öğrenciler çok kendini belli etmiyor, eğitim ortamları da bunu destekliyor, kendilerini ifade edecekleri bir alanları yok' (Öğt. K.1)

4. c. Öğretmenlerin, öğrencilerin kültürel farklılıklarının onların sosyal ilişkilerini nasıl etkilediğine ilişkin görüşlerinde, olumlu ve olumsuz etkilediğini düşünenler olmak üzere iki tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 7. Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarında Sosyal İlişkilerin Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f		
4. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Yeri	c. Sosyal ilişkilerin geliştirilmesi	Sosyal ilişkileri olumlu etkilediğini düşünenler	<i>birbirini sahiplenme</i>	1		
			<i>birbirini destekleme</i>	1		
			<i>dostluğun egemen olması</i>	1		
			<i>farklılıkları zenginlik olarak görmeleri</i>	1		
			Sosyal ilişkileri olumsuz etkilediğini düşünenler	<i>arkadaşını benimseyememe</i>	1	
				<i>birbirini desteklememe</i>	1	
				<i>değerleri heba etme</i>	1	
					<i>dini inanış ayrımı yapma</i>	1
					<i>olduğu gibi kabul etmeme</i>	1
					<i>ırk ayrımı yapma</i>	1
					<i>önyargılı olma</i>	1
					<i>kendi kültürünü baskın görme</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerin, öğrencilerinin kültürel farklılıklarının sosyal ilişkilerine olumlu yansıdığını düşünenler ilk tema grubunu oluşturmaktadır. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *birbirini sahiplenme (f:1)*, *birbirini destekleme (f:1)*, *dostluğun egemen olması (f:1)*, *farklılıkları zenginlik olarak görmeleri (f1)* şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

'Çatışmalarını sağlamak için birbirlerini anlamaya çalışmalarını, farklılıkların zenginlik olduğunu, değerleri heba etmemelerini, olduğu gibi kabul ederek anlaşmayı öğrenebilmelerini sağlamaktır okulun amacı ...' (Öğt. E.5)

Görüşme yapılan öğretmenlerin, öğrencilerinin kültürel farklılıklarının sosyal ilişkilerine olumlu yansıdığını düşünenler ilk tema grubunu oluşturmaktadır. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *arkadaşını benimseyememe (f:1), birbirini desteklememe (f:1), değerleri heba etme (f:1), dini inanış ayrımı yapma (f:1), olduğu gibi kabul etmeme (f:1), ırk ayrımı yapma (f:1), önyargılı olma (f:1), kendi kültürünü baskın görme (f:1), bir arada fazla olmak istememe (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir.

'Farklı etnik kökenlilere karşı ileri geri konuşmalara engel oluyorum, öğrenciler arasında önyargılar çok, Türk-sunni-erkeksi insan tipi destekleniyor, kabul edilmeme kaygısı var, farklılıklarını kapatarak mutlu olmaya çalışıyorlar.' (Öğt. K.1)

5. d. Görüşme yapılan öğretmenlerin verdikleri cevaplardan, öğrencilerinin kültürel farklılıklarına göre, farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullananlar ve kullanmaya ihtiyaç duymayanlar olmak üzere iki tema grubuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarında Eğitim-Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Kullanımına İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f	
4. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Yeri	d. Eğitim-Öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanımı	Öğrencilerinin kültürel farklılıklarına göre, farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullananlar	<i>sınıfın kendi değerlerini dikkate alma</i>	1	
			<i>öğrencinin sosyo-kültürel çevresinin değerlerini dikkate alma</i>	1	
			<i>farklılığın doğallığını esprilerle anlatma</i>	1	
			<i>doğadaki çeşitlilikten insandaki çeşitliliğe geçme</i>	1	
			<i>BEP’li öğrenciye özel eğitim</i>	1	
			<i>fizyolojik ve sosyolojik ortaklıklara dikkat çekme</i>	1	
			<i>sorun çıktığında yöntem değiştirme</i>	1	
			<i>aile yaşamında sıkıntısı olanlara dikkat etme</i>	1	
			<i>farklılıkları kabul edilebilir şekilde anlatma</i>	1	
			<i>hazır bulunmuşluklarını tanıma</i>	1	
			<i>onların diliyle konuşma</i>	1	
			<i>iletişim tekniklerini kullanma</i>	1	
			Öğrencilerinin kültürel farklılıklarına göre, farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaya ihtiyaç duymayanlar	<i>eğitim sistemi merkezîyetçi yapıda olması</i>	1
				<i>eğitim programlarının çok kültürlü olmaması</i>	1
				<i>farklı uygulamalara girmeme</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerden, öğrencilerinin kültürel farklılıklarına göre, farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullananlar ilk tema grubunu

oluşturmaktadır. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *sınıfın kendi değerlerini dikkate alma (f:1)*, *öğrencinin sosyo-kültürel çevresinin değerlerini dikkate alma (f:1)*, *farklılığın doğallığını esprilerle anlatma (f:1)*, *doğadaki çeşitlilikten insandaki çeşitliliğe geçme (f:1)*, *BEP’li öğrenciye özel eğitim (f:1)*, *fizyolojik ve sosyolojik ortaklıklara dikkat çekme (f:1)*, *sorun çıktığında yöntem değiştirme (f:1)*, *aile yaşamında sıkıntısı olanlara dikkat etme (f:1)*, *farklılıkları kabul edilebilir şekilde anlatma (f:1)*, *hazır bulunuşluklarını tanıma (f:1)* onların diliyle konuşma (f:1), *iletişim tekniklerini kullanma (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerden, öğrencilerinin kültürel farklılıklarına göre, farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanmaya ihtiyaç duymayanlar ikinci tema grubunu oluşturmaktadır. Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *eğitim sistemi merkezîyetçi yapıda olması (f:1)*, *eğitim programlarının çok kültürlü olmaması (f:1)*, *farklı uygulamalara girmeme (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin ifadelerine örnekler aşağıda verilmiştir:

‘Öğrenciler nereden hangi sosyoekonomik ortamdan geliyorsa onun değerlerini yansıtıyorlar.’ (Öğt. K.2)

Bu kategorideki bulgular “dönüştürücü yaklaşımın” eğitime yansıyan temel değerlerini (kültürel farklılıklara sahip öğrenciler ve öğretmenler arasında anlamlı iletişim, uygun öğretim stratejileri ve öğrenme stilleri, uygun rol modellerin sunumu, etkili bir şekilde etkileşim kurulması vb.) desteklemektedir (Banks, Cookson, Gay, Irvine, Hawley, Nieto vd. 2001).

6. “Çok Kültürlü Eğitim”in Olumlu Yönlerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin ifadelerine göre çok kültürlü eğitimin olumlu yönlerine ilişkin olarak kişisel ve toplumsal gelişimin sağlanması ana temasına ulaşılmıştır.

Tablo 9. “Çok Kültürlü Eğitim”in Olumlu Yönlerine İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f
5. Çok Kültürlü Eğitimin Avantajları	-----	Kişisel ve toplumsal gelişimin sağlanması	<i>hayatı tanıma</i>	3
			<i>kültürleri tanıma</i>	3
			<i>farklı yaşam tarzlarını tanıma</i>	2
			<i>sevgi-saygı-hoşgörü geliştirme</i>	2
			<i>dünya görüşünü sorgulama</i>	1
			<i>kendini sorgulama</i>	1
			<i>ayrıştırmamayı öğrenme</i>	1
			<i>birlikte yaşamayı öğrenme</i>	1
			<i>birbirini anlamay ve yardım etmeyi öğrenme</i>	1
			<i>temel insani değerlerde birleşme, her farklılığın zenginlik olduğunu görme</i>	1

Görüşme yapılan öğretmenlerin, kişisel ve toplumsal gelişimin sağlanması temasına ilişkin belirttikleri temel unsurlar sıklık sırasına göre; *hayatı tanıma* (f:3), *kültürleri tanıma* (f:3), *farklı yaşam tarzlarını tanıma* (f:2), *sevgi-saygı-hoşgörü geliştirme* (f:2), *dünya görüşünü sorgulama* (f:1), *kendini sorgulama* (f:1), *ayrıştırmamayı öğrenme* (f:1), *birlikte yaşamayı öğrenme* (f:1), *birbirini anlamay ve yardım etmeyi öğrenme* (f:1), *temel insani değerlerde birleşme, her farklılığın zenginlik olduğunu görme* (f:1) şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin, “çok kültürlü eğitim”in olumlu yönlerine ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Derslerimde daha çok fizyolojik ve sosyolojik ortaklıklara dikkat çekiyorum, doğadaki farklılıklardan insandakine geçiyorum’ (Öğt. E.5)

Bu bulgular, çok kültürlü toplumların sağlıklı bir şekilde var olabilmesi için devlet kurumlarının ya da bireylerin, kültürel farklılıklara karşı olumlu tutumlara sahip olmaları, yaşama hakkına eşit şekilde saygı göstermeleri, farklı özelliklere sahip bireylere karşı adil davranmaları tektipleştirmeye (assimilation) karşı olmaları (Vermeulen & Slijper, 2003) anlayışlarını desteklemektedir.

7. “Çok Kültürlü Eğitim”in Olumsuz Yönlerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Öğretmenlerin ifadelerinden çok kültürlü eğitimin olumsuz yönlerine ilişkin olarak toplumsal alanda gruplaşma olmak üzere tek bir ana temaya ulaşılmıştır.

Tablo 10. Çok Kültürlü Eğitimin Dezavantajlarına İlişkin Bulgular

Ana Tema	Alt Tema	Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f
6. Çok Kültürlü Eğitimin Dezavantajları	-	Toplumsal alanda gruplaşma	<i>kendi kültüründen gelenle gruplaşma</i>	3
			<i>garipseme</i>	1
			<i>hoşgörü göstermeme</i>	1
			<i>çoğunluğun baskısı</i>	1
			<i>provake etme</i>	1
			<i>ayırım yapma</i>	1

Bu temaya ilişkin temel unsurlar öğretmen görüşlerinde sıklık sırasına göre; *kendi kültüründen gelenle gruplaşma (f:3)*, *garipseme (f:1)*, *hoşgörü göstermeme (f:1)*, *çoğunluğun baskısı (f:1)*, *provake etme (f:1)*, *ayırım yapma (f:1)* şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin, “çok kültürlü eğitim”in olumsuz yönlerine ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Türkiye koşullarında çok dikkatli olunmalı, kendi inancım-kültürüm şeklinde öne çıkma, çoğunluğun baskısıyla ırk farklılığına saygıyı ko-nuşmak sorun olabiliyor, çatışma çıkabiliyor’ (Öğt. K.1)

Bu bulgular Yılmaz’ın (2011) toplumdaki bir kültürün diğerine baskı oluşturmadan, topluma ait olarak yaşamını sürdürmesi, bireylerin kendilerine özgü özelliklerini koruyarak diğerleriyle uyum içinde yaşamayı daha da önemli hale getirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çok kültürlü eğitim, kapsayıcı eğitim bağlamında değerlendirilerek, kü-reselleşmenin yaygın olarak hissedildiği, mülteci ve göçmenlerin yoğun olarak yerleştikleri bölgelerde kaçınılmaz olarak uygulanması gereken önemli bir eğitim anlayışıdır. Çünkü çok kültürlülük, farklılıklar için bir şemsiye terim olarak (Glazer 1997), kapsayıcı eğitim yoluyla tüm öğrenenlerin farklı

gereksinmelerine cevap vermektedir (UNESCO, 2001). 'Türkiye'de Kapsayıcı Eğitimi Yaygınlaştırmak için Politik Önlemler' (ERG; 2016) isimli çalışmada bu noktaya atıfta bulunularak kapsayıcı eğitimin tüm öğrenmeye katılımı artıracığı ve eğitim sistemindeki ayrımcılığı azaltacağına vurgu yapılmaktadır.

Toplumların homojen yapılarının gün geçtikçe dağılması, farklı kültürleri bir araya getirmiştir. Bu süreç içinde kendi bireyselliğini koruyarak fakat aynı zamanda yaşadığı bölgenin hatta dünyanın evrensel ilke ve değerlerini içselleştirmiş nesiller yetiştirmek, tüm devletlerin ortak bir sorunudur. Genel olarak, çok kültürlü eğitim; bireysel farklılıklara saygılı eğitim olarak tanımlanmıştır. Araştırmada öğretmenler öğrencilerinin genel olarak farklılıklarını görmekte, bu farklılıklarla bazen yüzeysel bazen de derinlemesine ilgilendikleri ifade edilmektedir. Bununla beraber araştırmaya katılan öğretmenler, bireylerin bazı spesifik farklılıklarında, örneğin cinsiyet, siyasi düşünceler gibi hususlarda öğrencilere yönelik tutum ve davranışlar bakımından desteğe ihtiyaç duymaktadır. Nitekim öğretmenler öğrenciler arasındaki kültürel farklılıkların sosyal ilişkilerine olumlu yansımadağını ifade etmişlerdir. Öğretmenler çoğunlukla bireysel farklılıklara ve insan olmak bakımından ortak özelliklere dikkat çekerek hoşgörüyü artırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Sınıf yönetimi açısından öğretmenlerin çoğunluğu ders ortamını yüksek düzeyde bozacak bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim ortamlarının yeniden düzenlenmesine ilişkin öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında katılımcıların yarı yarıya farklı görüş bildirdikleri görülmüştür. Bu durum bireysel farklılıkların daha çok, iletişim teknikleri ve insan ilişkileri yöntemleriyle çözülmesi gerektiğini de göstermiştir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve tekniklerin çoğunlukla öğrencilerin kültürel farklılıklarına göre değiştiğidir. Bu durum öğretmenlik meslek becerilerinin kullanılarak sınıf ve öğrencinin bireysel farklılıklarının da göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Çok kültürlü eğitime ilişkin en çok hayatı tanımak, kültürleri tanımak, farklı yaşam tarzlarını tanıma, sevgi-saygı-hoşgörü geliştirme dünya görüşünü sorgulama, kendini sorgulama, ayrıştırmamayı öğrenme, birlikte yaşamayı öğrenme gibi avantajlara değinilmiştir. Aynı şekilde çok kültürlü eğitime ilişkin öğrenciler arasında garipseme (kendi kültüründen gelenle gruplaşma), hoşgörü göstermeme, çoğunluğun baskısı, provoke etme gibi dezavantajlarından da söz edilmektedir.

Araştırmanın bulgularına bakılarak genel anlamda öğretmenlerin, öğrencilerinin bireysel farklılıklarını gözlemledikleri ve öğretmenlik becerilerini, sınıf yönetimini, öğretim yöntem ve tekniklerini bu farklılıklara göre düzenledikleri görülmektedir.

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre uygulamacılar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Çok kültürlü eğitimin, eğitim sistemi içinde yerleşebilmesi için öğretmenlerin ihtiyaç duydukları eğitimler, söz gelimi cinsiyet rolleri, siyasi düşünceler gibi hususlarda öğrencilere yönelik geliştirilmesi uygun olan tutum ve davranışlar bakımından destek olunabilir.

2. Çok kültürlü eğitim sistemi içinde eğitim ortamlarının yeniden düzenlenerek kapsayıcı bir platforma dönüştürülmesi sağlanabilir.

3. Bireysel farklılıkların yaratabileceği sıkıntıların giderilebilmesi ve hatta önlenmesi için öğretmenlere iletişim teknikleri, çatışma yönetimi, stres yönetimi, sorun çözme teknikleri gibi belirli alanlarda uzmanlık eğitimleri hayat boyu öğrenme şeklinde verilebilir.

4. Bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulduğu öğretim yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi konusunda öğretmenlere mesleki eğitimler verilebilir.

5. Çok kültürlü eğitime ilişkin öğrenci algılarının geliştirilmesi için öğrenci eğitimlerine ve etkinliklerine fırsat verilebilir.

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre araştırmacılar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Çok kültürlü eğitime ilişkin öğrenci algıları araştırılabilir.

2. Çok kültürlü eğitim ve kapsayıcı eğitim arasındaki ilişki incelenebilir.

Kaynaklar

American Psychological Association (2002). 'Öğretmen eğitimi ulusal akreditasyon komisyonu' (National Council for Accreditation for Teacher Education - NCATE)

APA. (2002). Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists. Retrieved <http://www.apa.org/pi/oema/resources/policy/multicultural-guidelines.aspx>. 17 Eylül 2010

- AYDOĞDU, H. (2009). Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Eğitimdeki Gelişmeler, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:182, 372-383.
- ÇOBAN, A. E., Karaman, N. G., Dogan T. (2010). Öğretmen Adaylarının Kültürel Farklılıklara Yönelik Bakış Açılarının Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* 10 (1)
- BANKS, J. A. (2005). *Multicultural Education: Characteristic and goals*. In J. A. Banks & C.A.M. Banks (Eds), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (5th edition update), Newyork, 3-30.
- BANKS, J. A. (2009). *Multicultural Education: Dimensions and paradigms*. Routledge international companion to multicultural education, Newyork, 9-32.
- BANKS, J. A., Cookson, P., Gay, G., Hawley, W. D., Irvine, J. J., Nieto, S. ve Stephan, W. G. (2001). Diversity within unity: Essential principles for teaching and learning in a multicultural society. *The Phi Delta Kappan*, 83(3), 196-203.
- BANKS, J.A. (2013). *Çokkültürlü eğitime giriş*. (Çev. Aydın, H.). Ankara: Anı Yayınları.
- BAŞBAY, A., Bektas, Y. (2009). Çok kültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34 (152) 30-43.
- BIGATTI, S. M., Gibau, G. S., Boys, S., Grove, K., Ashburn-Nardo, L., Khaja, K., & Springer, J. T. (2012). Faculty Perceptions of Multicultural Teaching in a Large Urban University. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 12(2), 78-93.
- CIRIK, İ. (2008). *Çok kültürlü eğitim ve yansımaları*. Hacettepe Yayınları
- CANATAN, K. (2009). Avrupa toplumlarında çokkültürcülük, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 2/6, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf 1 Ekim 2015
- CRESWELL, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, [community.csusm.edu/.../Creswell J.W. Designing](http://community.csusm.edu/.../Creswell%20J.W.%20Designing), 36-39.
- Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2016). Türkiye’de Kapsayıcı Eğitimi Yaygınlaştırmak için Politik Önlemler’.
- http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/ERG_KapsayiciEgitim_PolitikaOnerileri.pdf. 20 Aralık 2019
- GAY, G., & Kirkland, K. (2003). Developing cultural critical consciousness and self reflection in preservice teacher education. *Theory Into Practice*, 42(3), 181-187.
- GAY, G. (1977). *Curriculum for multicultural education*. In F. H. Klassen ve D. M. Gollnick (Eds.), *Pluralism and the American teacher: Issues and case studies*, Washington, DC: American Association of Colleges for Teacher Education. 31-62

- GLAZER, N., (1997), *We Are All Multiculturalists Now*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi (2001). http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kulturel_ifadelerin_cesitliliği/EVRENSEL_B%C4%B0LD%C4%B0RGE.pdf . 21 Aralık 2017
- UNESCO (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi. <http://www.bmdergi.org/language/tr/dunya-cok-kulturluluk-gununde-bm-kulturel-cesitliliği-karsi-tehditlerle-mucadeleye-cagiriyor/> 21 Aralık 2017
- ÖZHAN, İ. (2006). Farklılaşmanın özel görünümüleri olarak çokkültürlülük ve çokkültürcülük. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- POLAT, S. (2012). 'Okul Müdürlerinin, Çok Kültürlülüğe İlişkin Bilgi, İlgi Ve Davranış Alt Boyutlarındaki Tutumları' *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, 42:334-343*.
- PARSONS, Talcott (1964). *The Social System*. Toronto: Collier-Macmillan.
- VERMEULEN, H. & Slijper, B.(2003). Multiculturalisme in Canada, Australie en de Verenigde Staten, Ideologie en beleid, 150-200, Amsterdam: Aksant, http://www.thesis.net/ubi_bene/ubi_bene.pdf 08 Şubat 2018
- YILDIRIM, A. & Şimşek, A. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Ed.). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- YILMAZ, Ö. (2011). Öğretmen ve gençlik çalışanları için barış eğitimi rehberi. Retrieved from, <http://www.kayadcommunitycenter.com/kayad-life-tr.pdf> . 10 Ocak 2018